

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Науковий вісник
Ізмаїльського державного
гуманітарного університету**

Збірник наукових праць

Випуск

37

СЕРІЯ «ІСТОРИЧНІ НАУКИ»

Заснований у 1997 році

Ізмаїл – 2017

УДК 378:001.891
Н-34

ISSN 2521-1749

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ №22509-12409ПР від 01.12.2016

Збірник наукових праць «Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету»
включено до переліку наукових фахових видань України в галузі «Історичні науки»
(Наказ МОН України від 10.05.2017 р. № 693)

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Головний редактор *Кічук Ярослав*, доктор педагогічних наук, професор
Заступник головного редактора *Циганенко Лілія*, доктор історичних наук, професор
Відповідальний за випуск *Соколова Алла*, кандидат філологічних наук, доцент

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Алтухова Галина доктор філософських наук, Вища міжкультурна школа Афін (Греція)
Драгнєв Демір доктор історичних наук, член-кореспондент АН Республіки Молдова (Молдова)
Капелюшний Валерій доктор історичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)
Коцур Віктор доктор історичних наук, професор, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (Україна)
Лебеденко Олександр доктор історичних наук, професор, Ізмаїльський державний гуманітарний університет (Україна)
Мустяце Сергій доктор історичних наук, професор, Кишинівський державний педагогічний університет імені Іона Крянге (Молдова)
Орлик Василь доктор історичних наук, професор, Центральнорумунський національний технічний університет (Україна)
Петков Петко доктор історичних наук, професор, Великотирнівський університет «Св. св. Кирило і Мефодій» (Болгарія)
Пона Анішоара доктор історичних наук, професор, Галацький університет «Danubius» (Universitate «Danubius») (Румунія)
Тичина Анатолій доктор історичних наук, професор, Ізмаїльський державний гуманітарний університет (Україна)
Філіпов Кишиштоф доктор історичних наук, професор, Білостокський університет (Uniwersytet w Białymstoku, UwB) (Польща)
Дізанова Ада кандидат історичних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет (Україна)
Церковна Віра кандидат історичних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет (Україна)
Чорна Ліана кандидат історичних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет (Україна)

Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету : збірник наукових праць. Серія «Історичні науки». – Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2017. – Вип. 37. – 292 с.

Рекомендовано до друку вченою радою Ізмаїльського державного гуманітарного університету (протокол № 3 від 30.11.2017 р.)

Збірник зареєстровано в міжнародних каталогах періодичних видань та наукометричних базах даних:

Index Copernicus; Google Scholar; Eurasian Scientific Journal Index (ESJI); Researchbib Journal Index and Archive (ResearchBib)

UNICHECK

Тексти публікацій були перевірені за допомогою системи пошуку ознак плагіату Unicheck в рамках проекту підтримки наукових університетських видань.

© Ізмаїльський державний гуманітарний університет, 2017
© Автори статей, 2017

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

Scientific Bulletin

IZMAIL STATE UNIVERSITY OF HUMANITIES

Collection of scientific works

Edition

37

SECTION «HISTORICAL SCIENCES»

Established in 1997

Izmail – 2017

УДК 378:001.891
H-34

ISSN 2521-1749

Certificate of state registration of printed mass media
KB series №22509-12409ПП (01.12.2016).

Collection of scientific works «Scientific Bulletin of the Izmail State University of Humanities»
is included in the list of scientific professional editions of Ukraine in the field of «Historical Sciences»
(Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of 10.05.2017 № 693)

Organizing Team

Chairman

Yaroslav Kichuk, Doctor of Education, Professor

Co-Chairman

Lilia Tsyganenko, Doctor of Historical sciences, Professor

Responsible for the issue

Alla Sokolova, Ph.D. in Philological sciences, Associate Professor

Organizing Committee

Altukhov Galina

Doctor of Philosophy, Higher Intercultural School of Athens (Greece)

Dragnev Demir

Doctor of Historical Sciences, Corresponding Member of the Academy of Sciences of the Republic of Moldova (Moldova)

Kapelyushny Valeriy

Doctor of Historical sciences, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Kotsur Viktor

Doctor of Historical sciences, Professor, State Higher Educational Institution «Pereyaslav-Khmelnysky State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda» (Ukraine)

Lebedenko Oleksandr

Doctor of Historical sciences, Professor, Izmail State University of Humanities (Ukraine)

Musteata Sergiu

Doctor of Historical Sciences, Professor, „Ion Creanga” State Pedagogical University, Chisinau (Moldova)

Orlyk Vasil

Doctor of Historical sciences, Professor, Central Ukrainian National Technical University (Ukraine)

Petkov Petko

Doctor of Historical Sciences, Professor, University of Velikotymovo «St. st. Kiyil and Methodius» (Bulgaria)

Popa Anisoara

Doctor of Historical Sciences, Professor, Galatsk University «Danubius» (Universitate «Danubius») (Romania)

Philipov Kshishtof

Doctor of Historical Sciences, Professor, University of Bialystok (Uniwersytet w Białymstoku, UwB) (Poland)

Tychyna Anatoly

Doctor of Historical sciences, Professor, Izmail State University of Humanities

Dizanova Ada

PhD in Historical sciences, Associate Professor Izmail State University of Humanities (Ukraine)

Tserkovna Vera

PhD in Historical sciences, Associate Professor Izmail State University of Humanities (Ukraine)

Chorna Liana

PhD in Historical sciences, Associate Professor Izmail State University of Humanities (Ukraine)

Scientific Bulletin of the Izmail State University of Humanities: collection of scientific works.
Section «Historical Sciences». – Izmail : RVB IDGU, 2017. – Ed. 37. – 292 p.

Recommended for publication by the Academic Council of Izmail State University of Humanities
(protocol № 3, 30.11.2017)

*The collection is registered in the international directories of periodicals
and scientometric databases:*

*Index Copernicus; Google Scholar; Eurasian Scientific Journal Index (ESJI); Researchbib
Journal Index and Archive (ResearchBib)*

The texts of the publications were verified using the Unicheck plagiarism signs search system as part of the project to support academic university publications..

UNICHECK

© Izmail State University of Humanities, 2017

© The authors of articles, 2017

Зміст

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТАПІВ СПІЛЬНОЇ ІСТОРІЇ
УКРАЇНИ І МОЛДОВИ: ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

<i>Мунтяну О.</i> (Молдова) <i>Взаємозв'язки греків і варварського населення Прут-Дністровських територій в епоху Латена (рос.)</i>	11
<i>Мустяце С.</i> (Молдова) <i>Деякі особливості розташування поселень на Півдні Бессарабії в VIII – IX ст. (рум.)</i>	22
<i>Дізанова А.</i> (Україна) <i>Татари й ногайці в Південній Бессарабії</i>	32
<i>Циганенко Л.</i> (Україна) <i>Українсько-молдовські зв'язки в XVI – XVII ст.: військово-політичний контекст</i>	37
<i>Дроздов В.</i> (Україна) <i>Архівна спадщина Бессарабії: документи комунальної установи «Ізмаїльський архів» як джерельна база дослідження міської історії Південної Бессарабії XIX – початку XX ст.</i>	45
<i>Волканова Н.</i> (Україна) <i>Благодійна діяльність молдовського дворянства Бессарабії в період військових конфліктів середини XIX – початку XX ст.</i>	53
<i>Башли М.</i> (Україна) <i>Просопографічний портрет земських лікарів Бессарабії (кінець XIX – початок XX ст.)</i>	58
<i>Михайлов О.</i> (Україна) <i>Функціонування кредитно-банківської системи Бессарабської губернії як провідного напрямку діяльності нобілітету</i>	64
<i>Кушко А.</i> (Молдова) <i>Південна Бессарабія в 1856-1914 рр.: румунське національне будівництво та російська імперська політика на околиці (рос.)</i>	70
<i>Градинар Г.</i> (Україна) <i>Основні етапи діяльності Бессарабського товариства природодослідників та любителів природознавства (1904-1917 рр.)</i>	83
<i>Татаринів І.</i> (Україна) <i>Вихідці з Бессарабії – учасники Першої Світової війни</i>	88
<i>Шевчук А.</i> (Молдова) <i>Історичні особливості етно-демографічного формування населення Півдня Бессарабії за національностями в 1918-1940 рр. (рум.)</i>	94
<i>Думітру Д.</i> (Молдова) <i>Образ бессарабців в очах румунської цивільної та воєнної адміністрації (1941 р.) (рос.)</i>	114
<i>Степаненко А.</i> (Україна) <i>Доля єврейського населення в губернаторстві Трансністрія</i>	124
<i>Іонеску М.</i> (Молдова) <i>Голод у регіоні Васлуй та в Молдові в 1946-1947 рр. (рум.)</i> ...	129
<i>Гончарова Н.</i> (Україна) <i>Проблематика українсько-молдовських взаємовідносин у сучасних дослідженнях</i>	142
<i>Церковна В.</i> (Україна) <i>Молдавське населення Одеської області на межі XX – XXI ст. (за матеріалами переписів населення 1989, 2001 рр.)</i>	146

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
КУЛЬТУРНОЇ, МОВНОЇ, ЕТНІЧНОЇ СПАДЩИНИ

<i>Чорна Л.</i> (Україна) <i>Актуальні питання збереження культурної спадщини в мультикультурному оточенні (на матеріалах України та Молдови)</i>	151
<i>Березовська В.</i> (Україна) <i>Зимові свята молдаван Бессарабії у XIX столітті (за матеріалами «Кишинівських єпархіальних відомостей»)»</i>	156
<i>Терентьєва Л.</i> (Україна) <i>Традиції й обряди албанців Бессарабії</i>	161
<i>Шевчук М.</i> (Молдова) <i>Релігійна архітектурна спадщина Півдня Бессарабії в міжвоєнний період (рум.)</i>	165
<i>Соколова А.</i> (Україна) <i>Міфологічні релікти дохристиянських вірувань українців: сучасна рецепція</i>	178
<i>Шевчук Т.</i> (Україна) <i>Образ Буджака в естетичній рецепції бессарабських болгар України та Молдови</i>	185
<i>Шишман І.</i> (Україна) <i>Естетична парадигма творчого пошуку бессарабських художників-болгар</i>	195

**ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРИСТИКИ:
УКРАЇНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ**

Будзар М. (Україна) Від козацької старшини до імперського дворянства: люди і речі в контексті соціокультурних трансформацій (на матеріалі «Галаганівського архіву»).....	203
Скороход О. (Україна) Політика російського уряду щодо іноземних колоністів як один з факторів розвитку сільського господарства і промисловості Півдня України у другій половині XVIII – першій половині XIX ст.: історіографія.....	209
Костенко О. (Україна) Історичні передумови становлення сільськогосподарської освіти у країнах Європи першої половини XIX – початку XX століття.....	214
Коцур Н. (Україна) Питання профілактичної медицини у діяльності Одеських медичних товариств (друга половина XIX століття).....	219
Ганський В. (Білорусь) Розвиток туризму в Західній Білорусі у світлі туристичної політики Польської держави (1921-1939 рр.).....	227
Товкун Л. (Україна) Внесок учених Київського інституту харчування у розвиток гігієни харчування в Україні у 30-х рр. XX ст.....	232
Дроздова Є. (Україна) Історичні етапи розвитку інфографіки як засобу графічного представлення інформації.....	237
Запорожченко О. (Україна) Україна в контексті глобалізаційних процесів.....	242
Захарченко В., Метіль Т. (Україна) Історія розвитку регіональних інноваційних кластерів.....	249
Кожухаренко Л. (Україна) Волонтери – громадянський капітал України.....	255
Метіль А. (Україна) Історичний розвиток трудового права та законодавства в Україні.....	259
Саввіна Л., Саввіна М. (Молдова) Історія розвитку політичного лібералізму (постмодерністський підхід).....	264
Тодоров В. (Україна) Сучасні передумови розвитку історико-етнографічних досліджень в Україні.....	270
Долголенко І. (Україна) Філософія освіти: від теорії до сучасної практики (історичний аспект).....	276
Захарова О. (Україна) Допомога дворян хворим та пораненим під час Першої Світової війни (на матеріалах Бессарабської губернії).....	281

ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРИСТИКИ: УКРАЇНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ

УДК 94(477.5):316.3]:929.52 Галагани

ВІД КОЗАЦЬКОЇ СТАРШИНИ ДО ІМПЕРСЬКОГО ДВОРЯНСТВА: ЛЮДИ І РЕЧІ В КОНТЕКСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ (НА МАТЕРІАЛІ «ГАЛАГАНІВСЬКОГО АРХІВУ»)

М. Будзар

*кандидат історичних наук, доцент,
Київський університет імені Бориса Грінченка*

У статті розглянуто процес перетворення козацької старшини Гетьманщини на імперське дворянство через аналіз комплексу речей у вжитку однієї родини. Предметом розгляду є документи опису майна. Порівняльний аналіз змісту цих паперів унаочнює входження нащадків козацької старшини до системи координат імперського культурного простору.

Ключові слова: *Галагани, Лівобережна Україна, козацька старшина, імперське дворянство, процес інкорпорації, культурні пріоритети, побутові речі.*

В умовах «речового повороту» – одного зі свідчень оновлення історичних досліджень на межі ХХ-ХХІ ст. – соціокультурна історія предмета є вагомим науковою проблемою. Створені людиною та вживані нею речі, за висловом Ж. Бодрійяра, вислизують з технологічної системи в систему культури [1, с. 13].

Зосередження уваги на соціокультурному сенсі речі призводить до олюднення предметів, які, за І. Колесник, набувають власної ідентичності відповідно до соціальної ситуації їх побутування [2, с. 36]. Розгляд улаштування предметного світу однієї родини дозволяє дослідити зміни суспільних амбіцій та життєвих смаків усього соціуму. Історико-культурна інформативність предметів зростає за часів трансформацій, коли переміна у «життєвому циклі» речей (актуалізація їхнього вжитку чи забуття) є показником стану суспільства [3, с. 24].

Визначальним етапом життєдіяльності козацької старшини як «нової еліти» Гетьманату, народженої у вогні Хмельниччини, було ХVІІІ ст., коли процес інкорпорації перетворив її на «імперське дворянство». Маркером таких історичних подій на рівні повсякденності є метаморфози світу речей відповідно до запровадження у соціум культурних новацій. Доцільним є розгляд варіювання речового наповнення повсякдення козацько-старшинської родини внаслідок набуття її представниками нової соціальної ідентичності. Це питання майже не окреслено у сучасному історичному дискурсі, на відміну від характеристики матеріального світу козацької еліти у часових межах другої половини ХVІІ – середини ХVІІІ ст. (розвідки Л. Буряк, О. Дзюби, Т. Таїрової-Яковлевої та ін.), хоча наявність такої проблеми констатована [4; 5; 6; 7].

Тому метою статті є аналіз процесу перетворення козацької старшини Гетьманщини на імперське дворянство через розгляд комплексу речей у вжитку однієї родини. Предметом такого аналізу обрано козацько-старшинський рід Галаганів, засновник якого, полковник Гнат Галаган, був одним з «козацьких старшин і державців-шляхтичів, які <...> рухалися у фарватері <...> інтеграційної та інкорпораційної політики» імперського уряду [8, с. 57].

«Біографія» речей майже завжди екстраполюється на людські долі. Тому необхідно визначити, які саме особи з родини Галаганів були власниками тих предметів, що їх розглядатимемо як «свідків історії». Попри те, що увагу дослідників традиційно привертала передусім Гнат Іванович (?-1748) і Григорій Гнатович (1716-1777) Галагани, полковники

прилуцькі, та суспільний діяч, просвітник Григорій Павлович Галаган (1819-1888), досить цікавими є особи з третього та четвертого поколінь – Іван і Григорій Галагани.

Обставини життя Івана Григоровича Галагана (1739(?)-1789), котрий впродовж 1763-1767 рр. виконував обов'язки прилуцького полковника, а за 20 років послідовно змінив звання бунчукового товариша (1863) на колезького асесора (1771) та надвірного радника (1784), позиціонують його як людину нових культурних пріоритетів у порівнянні із дідом та батьком. Г. П. Галаган у нарисі «Рід Галаганів» відзначив, що на портреті у фамільному зібранні «он изображен уже напудренным и во французском кафтане...» [9, с. 10]. І. Г. Галаган здійснив тривалі закордонні подорожі (у 1781 та 1785-1786 рр.), залишивши подорожні нотатки, сприяв навчанню сина Григорія у Німеччині та, швидше за все, не мав великих кар'єрних амбіцій. Втім, соціальний статус І. Галагана був високим, передусім завдяки немалим земельним статкам і шлюбу з небогою Олексія та Григорія Розумовських Катериною Дараган (1740-1823). Дружні стосунки пов'язували його, зокрема, з П. О. Румянцевим-Задунайським, котрий у листі, наданому І. Галагану для європейських мандрів, рекомендує його як одного «из лучших приятеля моего...» [10, с. 13]. Ймовірно, заради зміцнення статусу родини І. Галаган одружив дочок Віру та Уляну з військовими із чисельного тоді в Україні прошарку «заможних, освічених і впливових сербів-офіцерів» [11, с. 49].

Завершення наприкінці XVIII ст. процесу правової, соціально-майнової та культурної інтеграції козацьких нащадків до імперського середовища презентує Григорій Іванович Галаган (1768-1808), лейпцизький студент, за традицією ще змалечку записаний до війська (у 1781 р. – ще бунчуковий товариш, у 1784 р. – вже майор), учасник турецького (1788-1789) та польського (1794) походів, спадкоємець великих маєтностей роду. Г. П. Галаган, характеризуючи особу свого діда, описує його добу як час світоглядної контрверсії: «И рядом с новыми потребностями, <...> проникнутыми вольтерьянством, шли с другой стороны, из Великороссии, все привычки и образ жизни, соединенные с крепостным состоянием...» [9, с. 13]. Успадкувавши діничий маєток у селі Сокиринці (зараз – Срібнянський район Чернігівської області) та щонайменше 6 000 тисяч кріпаків, Г. І. Галаган перейняв спосіб життя помісного панства, що спричинило 1791 року його судовий конфлікт із матір'ю, К. Ю. Галаган.

Саме Іван та Григорій Галагани є тими, хто успадковував або заповідав чи виділяв із свого майна комплекси речей за документами, що є предметом нашого розгляду. Серед цих паперів: 1) «Реєстр» речей, грошей, худоби, що були посагом сестри Івана Параскеви Галаган в її шлюбі з бунчуковим товаришем С. І. Лашкевичем у 1768 році [12, с. 464-466], 2) «Заповіт» Г. Галагана 1771 року сину Івану та дочкам Олені і Параскеві [12, с. 461-462], 3) «Опис» речей, що дісталися Івану Галагану після смерті бабки, Олени Антонівни Галаган, уродженої Тандрини, 1763 року (у запис з автобіографічних нотаток його батька під цим роком зазначено: «Матка моя скончалась, от какой неснойной печали я и сам толком не луснул...» [12, с. 461]), [13]; 4) два «Реєстри», укладені по шлюбах доньок І. Галагана, – Віри з Ф. Чорбою 1779 р. та Уляни з І. Стояновим (1784) [14; 15]; 5) «Реєстр» речей, розділених між Петром і Павлом Галаганами після батька, Г. І. Галагана [16]. Перші два з вказаних документів були опубліковані О. Лазаревським та нерідко цитуються, інші не оприлюднені.

Погоджуємося з Л. Буряк у тому, що «XVIII ст. виробило свою систему матеріальних цінностей для елітної верстви...» [4, с. 198]. Хоча ця система модифікувалася впродовж сторіччя, певні групи предметів в ній мали сталі ознаки соціального маркера. Срібний посуд та туалетні прибори, дорогоцінна зброя, вишукані тканини, коштовності («клейноди» чи «манеліовес») – ці атрибути статусності фігурують у тестаментях та шлюбних паперах Галаганів, укладених впродовж 60-х – 80-х рр. XVIII ст. У всіх п'яти документах серед опису речей виокремлено вироби зі срібла, що традиційно слугувало атрибутом родовитості й добробуту козацької старшини [4, с. 199]. Якщо у «Заповіті» Г. Галагана лише вказується на наявність «сундуков два з сребною посудною, разного моего набитя, между которим и материзное мое и Борковскаго малая часть есть...» [12, с. 462], то у описі спадкового майна

І. Галагана та шлюбних реєстрах речі зі срібла зазначені першими, названо як поодинокі предмети, так і комплекти чайного, столового посуду, туалетні гарнітури, із вказівкою призначення та особливості декору (чорнене, з позолотою, з поліхромією).

У обох описах спадку виокремлено речі, що позиціонувалися як «предківські». Вони нерідко мали герб власника. Т. Таїрова-Яковлева відмітила, що традиція успадковувати чи передавати як посаг речі із родовими гербами виникла в Гетьманаті внаслідок набуття «новою елітою» ознак, приналежних шляхті Речі Посполитої та обумовлювалася становленням власної геральдики [7, с. 164]. Як-от, у спадку І. Галагана названо срібний посуд, що перейшов його матері, Олені Михайлівні, уродженій Дунін-Борковській, від її сімейства, а також речі з гербами Гната та Олени Галаганів: «4) Кубков великих под гербом Борковскаго – две; <...> 6) Фляшек з крушками <...> под гербом Борковскаго – две; 7) Чарок двох фасонов, единогого старинного, под гербом покойного пана восемь <...> 10). Ложок герба Борковскаго – две <...>; 11) Ложок гербу покойной старой пани – шесть...» [13, с. 2]. Ці речі маркували елітарність та акумулювали «пам'ять роду» у складі дівизни, символізуючи сімейні цінності. У посагу В. Галаган вказано комплект «посуды предковской серебряной: Кубков дванадцать; больших коновок раззолоченных две; Чарок з ручками дванадцать, а на позолоту их шесть червонцев...» [14, 25 зв.].

Не тільки чисельність, але й розмаїття виробів зі срібла демонструють узвичаєння імперського способу життя серед нащадків козацької старшини. Якщо у посагу К. Галаган, котра йшла за С. Лашкевича, ретельно перелічено 82 предмети столового посуду зі срібла, майже кожен супроводжується поміткою «отческой» або «под гербомъ Борковских» [12, с. 464], то у посагах Віри та Уляни Галаган з'являються срібні туалетні комплекти (умивальниця з мискою, пудрениці, мильниці, коробочки під рум'яна, дзвіночок, люстерко в срібних шатах, шандали для свічок, щипці з тацею тощо) та чайні сервізи повного набору (таця, чайник, чайниця, кавник, молочник, цукерниця, ложечок маленьких 12, полоскальниця чайна одна, щипці для цукру [14, 25; 15, 31 зв.]. Такі гарнітури мали задовольнити потреби молодого дворянки.

Серед «статусних» речей у життєдіяльності старшинського соціуму вагоме місце посіли «клейноди» – оздобі з золота та срібла, інкрустовані дорогоцінним камінням. Ті з коштовностей, що слугували жіночими прикрасами, у посагах позначаються як «манеліове». До кінця XVIII ст., за О. Дзюбою, у майнових документах їх заступають гроші, але їхня представницька функція зберігається [6, с. 237]. «Реєстри венування» Галаганів це підтверджують. У розділі «З перел и других манеліов» посагу П. Лашкевич перелічено два перлові намиста (одне з великих перлин в 10 нитках, друге з менших, в 27 ниток (до речі, кількість рядів перлин у намистах теж була ознакою заможності [7, с. 104]), два золотих ланцюжка (один з фініфтію), три пари сережок (зі смарагдами, діамантами, рубінами тощо), п'ять перстнів), але ціну вказано лише на «коначок рубіновий з великим шафіром и около дияменти», ця жіноча шийна прикраса оцінена в 1000 рублів [12, с. 465]. У описах віна 1779 та 1784 років вже оцінено кожну з оздоб, прикраси є більш різноманітними за функцією. У посагу В. Галаган названо золотий годинник із сталевим ланцюжком, пару золотих браслетів з емалевою інкрустацією та перлами, діамантову квітку-брошку (вартістю 1000 рублів) [15, 31-31зв.].

Розгляд описів дівизни Віри та Уляни Галаган підтверджує спостереження науковців щодо співвідношення срібла та «білого золота» – порцелянових виробів – у житті осіб з старшинського кола. Л. Бех припускає, що фарфор до кінця XVIII ст. «не належав до помітних явищ побуту українських елітарних кіл» [17], маркуючись як іноземний компонент українського повсякдення. Його поява у списках посагу засвідчує зміну пріоритетів. Так, у дівизнах обох дочок І. Галагана вказано лише по одному чайному сервізу з порцеляни, без вказівки на виробництво, із типовим набором предметів (поряд із чайними чашками зазначено філіжанки для шоколаду) і навіть в одну ціну (35 рублів) [15, 28 зв.; 16, 32 зв.], але порцеляну вже зафіксовано як частину майна.

Не менш красномовним є перелік одиниць одягу у реєстрах віна жінок з роду

Галаганів. Порівняння їх засвідчує ріст темпів погоджування форм і крою стройів лівобережного панства з канонами імперського двору наприкінці XVIII ст. У посагу П. Лашкевич у розділі «З суконь» названі традиційні різновиди жіночого одягу еліти Гетьманщини – кунтуші (10 штук), «сподниці», корсети, запаски. Як самі тканини, з яких пошиті ці речі (парча, златоглав (шовкова тканина із шовковим поробком і основою з золотої парчі,) люстрина, гризета, гранитура (переважно шовкові, рідше – вовняні тканини, з різними видами переплетіння) [18, с. 190], так і їхня кольорова гама – «кунтуш кривавій парчевій...», «сподница парчевая понсовая з пестрою корункою», «корсет алій сребраній грезетовій» [12, с. 466] – відсилають нас до барокової стилістики XVII – середини XVIII ст., коли в багатшаровому строї поєднувався кольоровий текстиль різної фактури. У посагах дочок І. Галагана, небог П. Г. Лашкевич, котрі йшли заміж через одне-два десятиріччя після тітки, назви для одиниць жіночого одягу урізноманітнилися, кольорова гама стала спокійнішою, відповідно до смаків 70-х – 80-х рр. XVIII ст. змінився крій суконь: «атласу полосатого платье...», «белое полосатое шолковое...», «гранитурное фиолетовое...» ([16, 32]), в гардеробі з'являються панчохи шовкові, полотняні ([15, арк. 26 зв.]). Асортимент тканин залишився, як і раніше, спільним для Європи XVIII ст., коли атлас, парча, тафта, шовк завозилися в Україну переважно з Сілезії та Саксонії [5, с. 322].

Переконливі докази щодо завершення процесу входження нащадків козацько-старшинської еліти до імперського культурного простору на початку XIX ст. надає «Реєстр, сколько и чего именно досталось в разделе сем имеющихся на комнатной библиотеке и других местах вещей...», укладений для братів Петра і Павла Галаганів у липні 1815 р. Він містить різні за функціями речі: книги, зброю, столову та декоративну порцеляну, меблі, ікони.

Помітне місце у списку відведено зброї. Сучасні зразки згадуються поряд із старовинним військовим обладунком – пістолети одноствольні та двоствольні європейської роботи («мастера Лизаро пара», «мастера Валендиама пара», «мастера Тирмай пара»), чотири шаблі (по дві кожному з братів) в чорних піхвах, у срібній позолоченій оправі, з інкрустацією нефритом та яшмою, «панцирь персидский с одним посеребренным приголовником» тощо [16, 1, 2 зв, 4]. Ретельно перелічуються кінські сідла, зброя, вказано предківські речі: «седло китайское, финифтом <...> обложеное, с парчовою сребреними пуговицами к нему притянутой подушкою» або «седло турецкое, серебром и позолотною <...> обложено» [17, 5 зв. - 6]. Наявність цих предметів серед майна Г. Галагана повертає нас до традиції гетьманської доби, коли предмети військової справи позиціонувалися як елітарні атрибути [6, с. 320]. Навіть під час судового процесу 1790-х рр. К. Ю. Галаган, як позивачка («обиженная»), винуватила сина у тому, що він, «бысть набит возвышением о своем богатстве, <...>, дарил также без причины разных служителей посторонних <...> немалым количеством <...> ружей и седел старинных, под чернь и позолоту – по знатности дому, немалую ценность составляющих...» [19, 5 зв., 6 зв.].

На самих перших позиціях у реєстрі вказано вироби з порцеляни. Без сумніву, «європейська порцелянова лихоманка» до кінця XVIII ст. вразила й козацьких нащадків. У списку перелічена саксонська, французька (треба думати, севрська) та власне китайська порцеляна. Чого вартує, зокрема, комплект з п'яти предметів: «Китайского фарфора небольшое блюдечко, с цветами и с позолотою <...>, и 4 тарелки, с коих две большие изображают деревья, а другие – красные цветы» [16, арк. 1]. Через століття зібрання порцеляни у Сокиринцях, яке вартує уваги, описав Г. Лукомський: «З порцеляни зібрано цілу гірку, є рідкісні екземпляри, здебільшого це Севр, Сакс, Гарднер і Миклашевський...» [20, с. 203].

В реєстрі привертає увагу значна кількість предметів інтер'єру – дзеркала, підлогові та настільні годинники, меблі, світильники. Тут перелічено до десятка люстрок – великі в рамах червоного дерева, в золочених рамах, невеличкі із підсвічниками, прямокутні, круглі. Є й годинники різної форми та призначення – «часы стенные круглые с денним заводом венские всеящие», «часы столовые аглицкие недельного заводу» [16, 4 зв.]. Комоди,

кабінетні бюро, крісла, стільці, канапе, підзеркальні столики, ломберні столи, два більярдні столи, вказані у реєстрі, виконані з коштовних порід дерева із застосуванням технік інтарсії, золочення тощо. Наявність у палаці більярду «з ніжками дивної роботи і стилу», зазначає Г. Лукомський [20, с. 202].

Реєстр містить трохи більше 200 найменувань книг. Вочевидь, початок зібранню було покладено І. Галаганом: значна частина книг датована 60-ми – 70-ми рр. XVIII ст., хоча такі видання, як «Устав воинский немецкий, тиснение 1753 года», купувалися, ймовірно, ще Г. Г. Галаганом.

Зібрання десь на дві третини складалося з видань російською мовою, але містило достатньо книг латиною, французькою та німецькою мовами. Вочевидь, іноземні видання Галагани купували як в Україні (торгівля такими виданнями здійснювалася через Броди, Вроцлав, Гданськ, Лейпциг тощо [20, с. 39]), так і в європейських вояжах. І. Галагана навіть просили придбати книги за кордоном. На зворотному боці рекомендації в Турин до О. М. Білосельського-Білозерського від П. О. Румянцева є напис: «Покорнейше прошу не запам'ятовать купить в Кенигсберге географический атлас на латинском языке для Вашего покорнейшего слуги Андреяна Чепы...» [10, 13 зв.]. Серед іншомовних видань збірки привертають увагу твори французьких енциклопедистів, зокрема, повне зібрання творів Ж.-Ж. Руссо 1782-1789 років («Collection complète des œuvres de J.J. Rousseau, citoyen de Genève»).

«Строкатість» тем і жанрів творів, значна кількість любовних романів, книжок корисних порад, перевага серед «серйозних» видань історичних книг та творів просвітників, – все це вказує на добу створення книгозбірні, коли в літературу увійшли інтимні, авантюрні, гумористичні теми. Книги, придбані І. Галаганом та Г. Галаганом (їх хоча б умовно можна розрізнити за датами), майже не відрізняються ані за темами, ані за жанрами, можливо, тому, що світоглядні переконання обох поколінь козацьких нащадків, до яких вони належали, формувалися в умовах Просвітництва та подальшої секуляризації культури. Водночас наявність «Енеїди» І. Котляревського («Энеида, на малороссийский язык переведенная И. Котляревским» – так у списку, можливо, це перше видання 1798 р.) вказує на формування «локального патріотизму» як підґрунтя для паростків «українофільства» їхнього нащадка Г. П. Галагана.

Констатуємо, що аналіз майнових документів з родинного архіву Галаганів, датованих другою половиною XVIII – початком XIX ст., унаочнює перебіг процесу нобілітації нащадків козацької старшини. Чисельність речей, розмаїття форм та технік виконання підтверджує той факт, що до початку XIX ст. Галагани успішно опанували стиль життя імперського дворянства, хоча, вочевидь, предметний світ їхньої повсякденності зберіг зв'язок із досвідом минулих поколінь. Співвідношення між старовинним сріблом та виробами з порцеляни, зміни у крої, назвах та складі одягу, збільшення кількості предметів у комплектах столового посуду, поява книжкових зібрань у переліку предметів спадщини та їхнє змістове наповнення – все дозволяє поглянути на явище нобілітації через призму соціальної та культурної функцій речей. Усвідомлення цього відкриває перспективу подальших досліджень, зокрема, порівняльного розгляду вмісту книгозбірень, створених різними поколіннями Галаганів.

1. Бодрийяр Ж. Система вещей / Ж. Бодрийяр. – М. : Изд-во «РУДОМИНО», 2001. – 224 с.
2. Колесник І. «Речі довкола нас»: чи готова історична наука до чергового «повороту» / І. Колесник // Ейдос. – 2011/2012. – Вип. 6. – С. 26-46.
3. Андросова-Байда Д. Від народження до смерті: життєві цикли речей / Д. Андросова-Байда // Ейдос. – 2011/2012. – Вип. 6. – С. 13-25.
4. Буряк Л. Повсякденне життя козацької еліти Лівобережної України XVIII ст. крізь призму матеріального світу / Л. Буряк // СОЦІУМ. – 2003. – Вип. 2 – С. 197-206.
5. Дзюба О. Інтер'єр та мода як ознаки стилю життя козацької старшини XVIII ст. / О. Дзюба // Соціум. – 2015. – Вип. 11-12. – С. 317-329.

6. Дзюба О. М. Приватне життя козацької старшини XVIII ст. (на матеріалах епістолярної спадщини) / О. М. Дзюба. – К., 2012. – 348 с.
7. Таїрова-Яковлева Т. Повсякдення, дозвілля і традиції козацької еліти Гетьманщини; пер. з рос. Т. Кришталовської / Т. Таїрова-Яковлева. – К. : ТОВ «Видавництво “КЛЮ”», 2017. – 184 с.
8. Горобець В. М. Старшина гетьманщини: неслужбовий вимір службової кар'єри провідної соціальної верстви / В. М. Горобець // Український історичний журнал. – 2010. – № 4. – С. 52-66.
9. [Галаган Г. П.] Род Галаганов // 25-летие Коллегии Павла Галагана в Киеве / под ред. А. И. Степовича. – Киев : Тип. И. И. Чоколова, 1896. – С. 1-23. Дзюба О. М. Приватне життя козацької старшини XVIII ст. (на матеріалах епістолярної спадщини) / О. М. Дзюба. – К., 2012. – 348 с.
10. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУ ім. В. І. Вернадського), ф. II, оп. 1, спр. 26063, арк. 13-13зв.
11. Лалич С. Серби – офіцери і генерали російської армії (XVIII ст.) / С. Лалич // Украс. – К. : Темпора, 2006. – Вип. 1. – С. 27-50.
12. [Лазаревский А.] Галагановский фамильный архив // Киевская старина. – 1883. – Т. VII, ноябрь. – С. 461-462, 464-466.
13. ІР НБУ ім. В. І. Вернадського, ф. II, оп. 1, спр. 26059, арк. 2-5.
14. ІР НБУ ім. В. І. Вернадського, ф. II, оп. 1, спр. 26066, арк. 25-30.
15. ІР НБУ ім. В. І. Вернадського, ф. II, оп. 1, спр. 26067, арк. 31-36.
16. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДАК України), ф. 1475, оп. 1, спр. 1216, 12 арк.
17. Бех Л. В. Фарфор у побуті української еліти 18 ст. / Л. В. Бех. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/5183/1/doclad_bekh.pdf.
18. Косміна О. Вбрання української еліти XVII–XVIII ст. / О. Косміна // СОЦІУМ. – 2015. – Вип. 11-12. – С. 330-364.
19. ЦДАК України, ф. 1475, оп. 1, спр. 1180, арк. 3-13 зв.
20. Лукомский Г. Лукомский Г. Сокиринці: (масток графині О. П. Ламздорф-Галаган, Полтавської губ., Прилуцького повіту) // Хроніка-2000. – 2005. – Ч. 2, вип. 63/64. – С. 196-204.
21. Тищенко М. Ф. З історії торгівлі книжками у XVIII ст. / М. Ф. Тищенко // Україна. – 1929. – № 35 (липень-серпень). – С. 38-44.

Будзар М. От казацкой старшины к имперскому дворянству: люди и вещи в контексте социокультурных трансформаций (на материале «Галагановского архива»).

В статье рассмотрен процесс превращения казацкой старшины Гетманщины в имперское дворянство на основе анализа комплекса вещей из обихода одной семьи. Предметом рассмотрения стали документы описи имущества. Сравнительный анализ содержания этих бумаг наглядно показывает вхождение потомков казацкой старшины в систему координат имперского культурного пространства.

Ключевые слова: Галаганы, Левобережная Украина, казацкая старшина, имперское дворянство, процесс инкорпорации, культурные приоритеты, бытовые вещи.

Budzar M. From the Cossack Chieftains to the Imperial Nobility: People and Things in the Context of Sociocultural Transformations (Based on the Material of the Galagan's Family Archive).

The main research task of the article is to consider the process of turning the Cossack chieftains of Hetmanate into the imperial nobility by analysing the complex of household items belonging to one family. The subject of this analysis is represented by several documents of the property inventory. The comparative analysis of the contents of these papers clearly shows the belonging of the descendants of the Cossack chieftains to the system of coordinates of the imperial cultural space.

Key words: the Galagans, Left Bank Ukraine, Cossack chieftains, imperial nobility, incorporation process, cultural priorities, household items.